

เล่ม
ที่ ๑

พระอภัยมณี

เมื่อครองเมืองผล็ก

(ตอน ๒๓-๒๖)

ของ

นายน้อย เลปอาจารย์ ป.ม.

และ

ขุนประล่งค์จรรยา ป.ม., เนติบัณฑิต

895.911

94364ค

พิมพ์ครั้งแรก ๓๐๐๐ ฉบับ

พ. ศ. ๒๔๗๒

ราคาเล่มละ ๑๔ สตางค์

พิมพ์และจำหน่ายที่โรงพิมพ์เลปอาจารย์

ถนนหลานหลวง พระนคร โทรศัพท ๒๓๗๖๔

สงวนลิขสิทธิ์

คู่มือ

พระอภัยมณี

เมื่อครองเมืองผล็ก

(ตอน ๒๓-๒๖)

นายน้อย เลปอาจารย์ ป.ม.

และ

ขุนประลักษ์จรรยา ป.ม., เนติบัณฑิต

พิมพ์ครั้งแรก ๓๐๐๐ ฉบับ

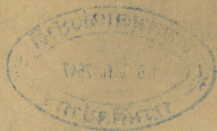
พ. ศ. ๒๔๗๒

ราคาเล่มละ ๑๔ สตางค์

พิมพ์และจำหน่ายที่โรงพิมพ์เลปอาจารย์

ถนนหลานหลวง พระนคร โทรศัพท์ ๒๓๗๐๕

สงวนลิขสิทธิ์

เลขห้อง

214

เลขหมู่

895.0911

263640

๒๕๖๒

คำนำ

เนื่องจากกระทรวงธรรมการปรับปรุงหลักสูตรใหม่ กำหนดให้ใช้หนังสือเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีเมื่อครองเมืองผดุง เป็นแบบเรียนสำหรับนักเรียนมัธยม เพิ่มขึ้นอีกเล่มหนึ่ง ข้าพเจ้าจึงได้พยายามเรียบเรียงคำอธิบาย โดยดำเนินตามหนังสือคำอธิบายของและคำอธิบายเกียรติของข้าพเจ้า ซึ่งได้มีผู้นิยมใช้แพร่หลายแล้ว หากใครได้อ่านคำอธิบายนี้ ก็ไม่จำเป็นต้องหาหนังสือเรื่องพระอภัยมณีเล่มใหญ่ของตนมาอ่านให้เสียเวลา เพราะได้ย่อเรื่องของตนไว้ได้ความดีอยู่แล้ว ตรงไหนเนื้อเรื่องในเล่มตอนที่ใช้อ่านทำข้อความพาดพิงถึงตอนต้น ถ้าเห็นว่าเป็นตอนสำคัญแล้ว ได้พยายามย่อมารวมไว้ด้วยทุกแห่ง นับว่าทำความสะดวกให้แก่ครูและนักเรียนเป็นอันมาก ส่วนคำศัพท์นั้น เมื่อนักเรียนได้เรียนศัพท์ในหน้าต้น ๆ แล้ว ในหน้าต่อไปถ้ามีศัพท์ซ้ำหน้าต้นและแปลความอย่างเดียวกัน ก็ไม่ได้แปลซ้ำไว้อีก ฉะนั้นจึงควรจำศัพท์หน้าต้น ๆ ให้ได้ทุกหน้าเป็นลำดับไปจนตลอดเล่ม

หนังสือคู่มือเล่มนี้ ได้เรียบเรียงขึ้นอย่างรัดกุมเพื่อให้ทัน
 ความประสงค์ของผู้ใช้ จึงเข้าใจว่าคงจะมีผู้อ่านอยู่บ้าง
 เป็นธรรมดา หากท่านผู้ใดพบข้อบกพร่องและกรุณาแจ้งให้
 ข้าพเจ้าทราบก็จะเป็นพระคุณยิ่ง

๓ สิงหาคม ๒๔๗๒

พระนคร

น้อย เลปจารย์

ประสงค์จรรยา

บัญชีเรื่อง

คำนำ	หน้า	ก
ผู้แต่งเรื่องพระอภัยมณี	"	๑
ความตอนต้น	"	๕
คำถามความตอนต้น	"	๒๔
ความตอนพระอภัยมณีเมื่อครองเมืองผดุง	"	๒๗
คำถาม	"	๓๑
ศัพท์	"	๓๕

พระลักษมณ์

นางจาด

นางละเวง

นางสุวรรณมาลี

๒ . ๕ . ๑ ๒ ผู้แต่งเรื่องพระอภัยมณี

ผู้แต่งหนังสือคำกลอน เรื่อง พระ อภัยมณี คือ พระสุนทร-
โวหาร (ภู่) แต่โดยมากมักเรียกกันว่า สุนทรภู่ เกิดเมื่อ
วันจันทร์ที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๒๘ มารดาเป็นนางนมพระ
ชิตาในกรมพระราชวังหลัง สุนทรภู่จึงถวายตัวเป็นข้าอยู่ในกรม
พระราชวังหลัง เมื่อยังเด็กได้เรียนหนังสือกับอาจารย์สำนัก
วัดชีปะขาว (วัดศรีสุดาราม) ครั้นโตขึ้นได้เข้ารับราชการเป็น
เสมียนนายรวางกรมคลังสวนหลวง เป็นคนมีอุปนิสัยดีชอบ
แต่งกลอนมากกว่าอย่างอื่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๒ โปรดส่งนวนกลอนสุนทรภู่มา จึงโปรดเกล้าฯ
ให้เป็นอาลักษณ์มีบรรดาศักดิ์เป็นขุนสุนทรโวหาร ครั้นหนึ่ง
สุนทรภู่ถูกกริ้วต้องโทษจำคุก ต้องโทษอยู่ไม่นาน รัชกาล
ที่ ๒ ทรงพระราชนิพนธ์บทละครดึกดำบรรพ์ ไม่มีผู้ใดถวายให้สมพระ
ราชหฤทัย จึงโปรดให้เบิกสุนทรภู่ออกจากคุกมาต่อกลอนได้สม
พระราชประสงค์ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พ้นโทษ ถึงรัชกาล
ที่ ๓ สุนทรภู่ออกบวช ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้
เข้ารับตำแหน่งเจ้ากรมอาลักษณ์ฝ่ายพระราชวังบวรฯ และได้รับ

บรรดาศักดิ์เป็นพระสุนทรโวหาร รัชมารการคณหัตถ์ ๕
ปี ก่อตั้งแกกรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๗ อายุได้ ๗๐ ปี

สุนทรภู่แต่งได้ทั้งกลอน โคลง และกาพย์ แต่ถนัดกลอน
มากที่สุด จนมีคำกล่าวว่สุนทรภู่หาใจเป็นกลอน ได้
แต่งหนังสือไว้มากถึง ๕๔ เรื่อง รวมเวลาแต่งจน ถึงสิ้น
อายุประมาณ ๕๐ ปี หนังสือที่สุนทรภู่แต่งเป็นนิราศ ๘ เรื่อง
คือ นิราศเมืองแกลง พระบาท ภูเขาทอง เมืองสุพรรณ
(แต่งเป็นโคลง) วัดเจ้าฟ้า อีเหินา พระแท่นดงรัง พระ
ประธม และนิราศเมืองเพชร เป็นนิทาน ๕ เรื่อง คือ โคบุตร
พระอภัยมณี พระไชยสุริยา (แต่งเป็นกาพย์) ดัชนีวงศ์
สิงห์ไตรภพ เป็นสุภาษิต ๓ เรื่อง คือ สวัสดิ์รักษา เพลงยาว
ถวายโอวาท และสุภาษิตสอนหญิง เป็นบทละคร ๓ เรื่อง คือ
อภัยนุราช เป็นเสภา ๒ เรื่อง คือ ชุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิด
พลายงาม และเสภาพระราชพงศาวดาร เป็นบทเห่กล่อม ๔
เรื่อง คือ เห่เรื่องจุมพรี เห่เรื่องกากี เห่เรื่องพระอภัยมณี
และเห่เรื่องโคบุตร ในบรรดาหนังสือที่สุนทรภู่แต่ง พระ
อภัยมณีจกความเป็นเรื่องที่ดีสุด และมีเนื้อเรื่องยาวที่สุดด้วย

ก่อนดื่มยักดองสุนทรภู่แพร่หลาย การแต่งกลอนสุภาพหรือ
กลอนเพลงยาวไม่ได้ถือเอาสัมผัสเป็นสำคัญ สุนทรภู่แทรก
สัมผัสเข้าทำให้กลอนไพเราะยิ่งขึ้น กับสุนทรภู่ไม่พยายามใช้
ศัพท์ ใช้คำพูดสามัญเป็นพื้น ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้โดยง่าย จึง
มีผู้นิยมเรียกคำกลอนของสุนทรภู่ได้อีกอย่างหนึ่งว่า “กลอน
ตลาด” มีผู้นิยมแต่งกลอนเจริญรอยตามแบบสุนทรภู่ต่อมาจน
ถึงทุกวันนี้ กับสุนทรภู่ชอบใช้สำนวนโวหารตามหลักแห่งความ
จริง บางแห่งมีข้อความแยบคายเป็นทำนองภาษิตกินความ
ลึกซึ้ง จึงมีผู้คัดลอกจนจดจำนำไปใช้เป็นคติสอนใจทั่วไป

เนื่องจากกลอนสุนทรภู่ดังกล่าวดังได้กล่าวมาแล้ว สุน-
ทรภู่จึงได้รับความนิยมยกย่องว่าเป็นยอดของกวีไทยในกระบวน การ
แต่งกลอนสุภาพ

สุนทรภู่ไม่คิดจะเพาะแต่ในทางเขียน แม้ในทางปฏิภาณก็มี
เขาวนดมีใช้น้อย มีเกร็ดตำนานสุนทรภู่ในระหว่างบวชอยู่ตอน
หนึ่งว่า ครึ่งหนึ่งพระภิกษุไปจืดเรื่ออยู่ที่แห่งหนึ่ง ชาว
บ้านนำอาหารมาถวาย แต่ชาวบ้านผู้หนึ่งว่าคำถวายภักดาหาร
ไม่เป็น ขอให้พระภิกษุช่วยสอนให้ พระภิกษุก็เอาสิ่งของ
ที่ชาวบ้านนำมา ถวายในเวลา นั้นผู้เป็นกลอน สด คำ ถวาย ขึ้นว่า

“อิมมิงริมมั่ง อิมมิงปดาร์ว กุ้งแห้งแดงกฉา อักปดว
 ดูกอย่าง ช่อมะกอกดอกมะปราง เนื้ออย่างยามะคัน ข้าวสุกช้อน
 ชัน นามนขวดหนึ่ง นามงครังโก ต้มโอแช่อิ่ม ทับทิมดอง
 ผล เป็นนยอตกุศล ตั้งสวัสดิ์ละเทมิ”

การผูกเรื่องพระอภัยมณี สุนทรภู่ผูกขึ้นตามความคิดเห็น
 ของตนเองเป็นทำนองจินตนาการโดยตรง เพราะไม่มีเรื่องจริงเป็น
 เค้าโครงมาก่อนเหมือนเรื่องรามเกียรติ์หรือเรื่องอื่น ๆ แต่
 สุนทรภู่แต่งกลอนบรรยายเรื่องได้ละเอียด จนสามารถทำให้ผู้
 อ่านนึกถึงภาพในเรื่องได้เหมือนหนึ่งว่าเป็นเรื่องจริงทั้งดั้น ถ้อย
 คำบางคำใช้ตามความนิยมในสมัยที่แต่งหนังสือขึ้น ซึ่งในสมัย
 นั้นเรียกชื่อผดเพนไปจากเดิมเป็นอีกอย่างหนึ่ง อาจทำให้คนชน
 หลังอ่านฟังไม่ออกก็เป็นได้ เช่นสุนทรภู่เรียกชื่ออังกฤษว่า
 อ่าวฉิดาธ ๒๕๕ ทงนกเพราะคนไทยในสมัยนั้น รู้เรื่องความเป็นไป
 ของชาวต่างประเทศไม่สู้แพร่หลาย โดยเรียกเมืองอังกฤษว่า
 รัตนฉิดาธ เรียกเมืองจามว่าอัดแจ เรียกเมืองญวนว่าเวียด-
 นาม เป็นต้น ก็ยังมีคำที่ใช้ในหนังสืออีกหลายคำที่ทำให้คน
 ในสมัยนั้นหาคำแปลและอธิบายไม่ได้

๒ ความตอนต้น

ตอนต้นของเรื่องพระอภัยมณี กล่าวโดยสังเขปมีใจความ
ดังต่อไปนี้

ที่ ท้าวสุดท้านเป็นกษัตริย์ครองเมืองรัตนา นางปทุมเกษร
เป็นพระมเหสี มีพระโอรสสององค์ องค์พี่ชื่อ พระอภัยมณี
องค์น้องชื่อ ศรีสุวรรณ ครั้นพระอภัยมณีอายุได้ ๑๕ ปี และ
ศรีสุวรรณอายุได้ ๑๓ ปี ถึงเวลาที่จะศึกษาเล่าเรียนศิลปศาสตร์
ตามโบราณราชประเพณี เพื่อประโยชน์แก่การปกครองบ้าน
เมืองในเวลาดำรงหน้าได้แล้ว ท้าวสุดท้านจึงสั่งให้พระโอรส
ทั้งสองไปเที่ยวแสวงหาวิชาสำหรับตัวโดยดำฟัง พระอภัยมณี
กับศรีสุวรรณจึงชวนกัน ออกจากพระนคร เดินทางไปสืบหาอา-
จารย์ เข้าป่าฝ่าดงไปได้ ๑๕ วัน ก็ไปถึงบ้านจันทคาม ในบ้าน
นี้มีอาจารย์ที่คำป่าโมกซ์อยู่สองคน อาจารย์ผู้หนึ่งชำนาญใน
การเป่ามโหรี เมื่อเป่าขึ้นแล้วฟังไพเราะหนักหนา สามารถทำให้
ผู้ฟังเคลิบเคลิ้มหลับสนิทและอาจเป็นเหตุให้ถึงตายก็ได้ พระ
อภัยมณีเลิกรับเรียนวิชาเป่ามโหรีจากอาจารย์ผู้หนึ่ง อาจารย์อีกผู้หนึ่ง

จำนวนในการยุทธีทางกระบี่กระบอง สามารถคงกระบอง
 บองกันคำศักราวุธที่ขุดมาได้ทุกทิศทุกทาง ศัตรูสุวรรณเด็ก
 เรือนวิชากระบี่กระบองจากอาจารย์ณ เขาแขวนข้ามมรดก
 แสงคำดังที่ติดตัวไปด้วย เป็นคำสอนให้แก่อาจารย์คนจะ
 เรือนอยู่นานถึงเจ็ดเดือนจึงสำเร็จ ครั้นแล้วเจ้าอาจารย์กลับ
 บ้านเมือง ตอนจะกลับ อาจารย์คนแขวนข้ามมรดกให้ทอง
 ด้วง และให้กระบี่กระบองคู่มือไปไว้สำหรับตัวองค์ละอย่างด้วย
 เมื่อไปถึงเมืองแล้ว ก็รายงาน ผลของการเรียน ให้ท้าวสุทนต์ฟัง
 โดยละเอียด ท้าวสุทนต์เห็นว่าวิชาที่พระโอรสทั้งสองไปเรียนมา
 ไม่ใช่วิชาสำหรับปกครองบ้านเมือง ทั้งผิดจากความประสงค์
 ที่พระองค์ตั้งใจไว้ คำนิโทษพระโอรสอย่างแรง และจับได้
 ให้ออกไปเสียจากบ้านเมือง พระโอรสทั้งสองได้รับความ
 อับอายเสนาข้าราชการยิ่งนัก ก็ออกจากเมืองจะไปอาศัยอยู่ที่
 อื่น ขวณกันปลอมตัวเป็นราษฎรสามัญเที่ยวคุหริตคุเหวไป
 ตามมาดง ครั้นเดินทางไปได้เดือนเศษก็ถึงชายทะเลแห่งหนึ่ง
 ณที่นั้นเองได้พบพราหมณ์หนุ่มชาวบ้านอินทคามสามคน ชื่อ
 โมรา ส่วน และวิเชียร พราหมณ์หนุ่มทั้งสามต่างมีความรู้

พิเศษคนละอย่าง พราหมณ์โมรามีความรู้ในทางเอาfangหญ้า
 มาผูกเป็นเรือดำกายนคร ซึ่งแดนไปได้ทั้งในน้ำและบนบก
 พราหมณ์ด้านนี้มีความรู้ในทางเรียกลมเรียกฝน และเป็นหมอ
 จัวยามล้ามตาตุได้อย่างแม่นยำ พราหมณ์อีกฝ่ายมีความรู้ใน
 การยิงธนู สามารถยิงธนูให้ลูกศรหมายได้ทั้งเจาะตุ๊ก เมื่อ
 ได้ได้ถามถึงความหลังซึ่งกันและกันทั้งสองฝ่ายแล้ว พราหมณ์
 จึงขอให้พระอภัยมณีเป่าปี่ให้ฟัง ด้วยไม่ทราบแน่ชัดว่ามีคุณค่า
 ดังเพียงไหน พระอภัยมณีก็เริ่มเป่าปี่ให้ฟัง จนคนอื่น ๆ พากัน
 หันจับฉันทมหิต ฝ่ายนางผีเสื้อยักษ์ซึ่งมีร่างกายน่าเกลียด
 ใหญ่โตเท่าช้าง ออกจากถ้ำไปเที่ยวหาอาหารกินในแถบฝั่ง
 ทะเลแถวนั้น ได้ยินเสียงพระอภัยมณีเพราะจับใจก็บังเกิด
 ความรัก จึงเข้าเฝ้าไปเป็นสามีอยู่ในถ้ำของตน ขณะอยู่ในถ้ำ
 นางผีเสื้อแปลงกายเป็นมนุษย์รูปร่างสวยงาม คอยปฏิบัติเอา
 ใจพระอภัยมณีทุกอย่าง ถึงเวลากลางวันนางผีเสื้อไปหาผลไม้
 มาให้กินเป็นอาหาร อยู่ด้วยกันมานานจนเกิดบุตรชายด้วยกัน
 คนหนึ่งชื่อ ดินสมุทร

ทางฝ่ายศรีสุวรรณกับพราหมณ์ทั้งสาม ครนรุดักคัพพ
 จากหลุมไม่เห็นพระอภัยมณีก็พากันเที่ยวตามหา เห็นรอย
 เท้ายาวใหญ่มาหยุดยั้ง อยู่ใต้ต้นไทร ตรงที่ซึ่ง พระอภัยมณีนั่ง
 เบ้ามี แดงมีรอยเดินกตบถลงไปในทะเล เห็นกันว่าไม่ใช่
 รอยมนุษย์ ก็เข้าใจเอาว่าคงมียักษ์ผีเสื้อนา มาดอบดักพาเอา
 พระอภัยมณีไปกินเป็นอาหาร พากันเคঁร่าไต่กิ่งเป็นอันมาก
 จึงให้พราหมณ์ดำนจับยามสามคาบ ก็รู้ว่ามีหญิงทางทิศ
 อกเหนยมาดอบดักพาไปอุปถัมภ์ค้ำชูให้มีความสุข เมื่อขึ้น
 เคาเรที่แฉ่งนานไปก็จะได้พบกันอีก เลยชวนกันเขาฟางหญ้ามา
 ผูกเป็นเรือลำเกาหยนครี่แล่นตามไปในทะเล ด้วยคิดว่าบางที
 จะตามไปทัน แฉ่งเรือไปได้หลายวันก็ไปถึงเมืองรมจักร จึง
 เขาไฟเผาเรือ ลำเกาหยนครี่เสีย แฉ่ง ทั้งสี่คนก็แค้นคั่งคั่งเป็น
 พราหมณ์ขึ้นไปอาศัยอยู่กับค้ายายคนเฒ่าส่วนหลวง อันเมือง
 รมจักรนั้น ท้าวทศวงศ์เป็นกษัตริย์ มีพระธิดาองค์หนึ่งชื่อนาง
 เกษรา อายุเพิ่งได้ ๑๕ ปี รูปร่างงดงามเป็นอันมาก ความ
 ทราบถึงท้าวอุเทน เจ้าเมืองแฉ่ง จึงแต่งทัพมา ด้อมเมืองรมจักร
 เพื่อชื่อนางเกษรา ถ้าไม่ได้นางเกษราก็จะยกเข้าตีเมือง ท้าว